

บทที่ 3

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยในยุคก่อนการปฏิรูปการศึกษา

การศึกษาของไทยได้จัดกันมาตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี (พ.ศ.1781-1921)แต่เป็น การศึกษาแผนโบราณ ซึ่งเจริญสืบต่อกันมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ต้นรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (กระทรวงศึกษาธิการ, 2507) การศึกษาของไทยจึง เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงสู่ยุคการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งจะขอกล่าวละเอียดในบทต่อ ๆ ไป

การจัดการศึกษาในระดับปฐมวัยของประเทศไทยในระยะก่อนการปฏิรูปการศึกษา พอดีแบ่ง เป็นระยะตามสมัยต่าง ๆ เช่นเดียวกับการศึกษาในระดับอื่น ๆ คือ

1. การศึกษาปฐมวัยสมัยกรุงสุโขทัย
2. การศึกษาปฐมวัยสมัยกรุงศรีอยุธยา
3. การศึกษาปฐมวัยสมัยกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 4)

1. การศึกษาปฐมวัยสมัยกรุงสุโขทัย

ในสมัยกรุงสุโขทัย รัฐและวัดรวมกันเป็นศูนย์กลางของชุมชนกิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐและวัด จึงเป็นการศึกษาของชุมชน ลักษณะการศึกษาในยุคนี้พอจะสันนิษฐานได้ว่า การเล่าเรียนหนังสือ มีการใช้อักษรไทย เพราะพ่อขุนรามคำแหงได้ทรงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.1826 พระองค์ทรงนำออกเผยแพร่สู่บรรดาคนไทยทั่วไปในเขตลุ่มแม่น้ำยม แม่น้ำเจ้าพระยา ตลอดจนไป ทางใต้ ได้รับการยอมรับและนำไปสั่งสอนถ่ายทอดกันต่อไปอย่างแพร่หลาย ทั้งยังสั่งสอน พระราชวงศ์ ข้าราชการบริวาร ตลอดจนราษฎรให้หัดอ่าน หัดเขียนหนังสือไทย(มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช, 2537) ต่อมาในสมัยพระเจ้าลิไทได้ทรงนิพนธ์หนังสือไตรภูมิกถา (หนังสือกล่าวถึง เรื่องราวของ นรก สวรรค์) ซึ่งต่อมาภายหลังในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงเปลี่ยนชื่อเพื่อให้เป็นเกียรติแก่กษัตริย์วงศ์สุโขทัย (วงศ์พระร่วง) เป็น ไตรภูมิพระร่วง (วนิดา สิทธิธรรณฤทธิ์, 2522)

การจัดการศึกษาในสมัยสุโขทัยมีลักษณะ ดังนี้

1.1 สถานที่เรียนและครูผู้สอน

1.1.1 บ้าน ใช้เป็นสถานที่เรียนงานช่างฝีมือ และวิชาชีพอื่น ๆ เป็นการเรียนกันในครอบครัว ครูผู้สอนคือ พ่อแม่ หรือบรรพบุรุษในครอบครัว

1.1.2 วัด เป็นสถานที่เรียนของบรรดาบุตรหลานขุนนางและราษฎรทั่วไป ครูผู้สอนคือ พระที่เชี่ยวชาญภาษาบาลี (กระทรวงศึกษาธิการ, 2507)

1.1.3 สำนักราชบัณฑิต เป็นสถานที่เรียนเฉพาะเจ้านายและบุตรหลานข้าราชการเท่านั้น ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในพงศาวดารว่า พระเจ้าลิไทแห่งกรุงสุโขทัย เมื่อทรงพระเยาว์ได้เคยศึกษาเล่าเรียนในสำนักราชบัณฑิตเหล่านี้ จนมีความรู้วิชาหนังสือแตกฉานถึงแก่ได้รับยกย่องว่าทรงเป็นนักปราชญ์ ส่วนครูผู้สอนในสำนักราชบัณฑิต ก็คือ ราชบัณฑิต

1.2 วิชาเรียน การศึกษาในสมัยกรุงสุโขทัยนี้ อาจกล่าวได้ว่ามีการจัดการศึกษา โดยให้ผู้เรียนได้ศึกษาเนื้อหาต่าง ๆ ดังนี้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2537)

1.2.1 สอนจริยศึกษา อันได้แก่ การสอนให้เด็กปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรมจรรยา และปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา

1.2.2 มีการสอนพุทธศึกษา ได้แก่ การสอนอ่านเขียน ภาษาไทย ภาษาบาลี และวิชาความรู้เบื้องต้นอย่างอื่น

1.2.3 มีการสอนพลศึกษา ในสมัยนี้ผู้ชายทุกคนต้องเป็นทหาร ดังนั้นจึงจำเป็นต้องหัดวิชาสำหรับป้องกันตัว และไว้ใช้ในเวลาเกิดศึกสงคราม

1.2.4 มีการสอนหัตถศึกษา ส่วนใหญ่ศึกษาภายในบ้าน โดยมีบิดามารดา ที่มีความรู้ทางอาชีพได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่บุตรหลานของตน สำหรับเด็กหญิงก็จะได้รับการอบรมเกี่ยวกับกิจการบ้านเรือน การฝีมือ การประกอบอาหาร การทอผ้าหรือการประกอบอาชีพของครอบครัว

จากการศึกษาประวัติของการจัดการศึกษาในสมัยสุโขทัยดังกล่าว พอสรุปได้ว่า การศึกษาสมัยนี้ เป็นการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ (Informal Education) เพราะยังไม่มีโรงเรียนสำหรับเรียนหนังสือโดยเฉพาะ ยังไม่มีหลักสูตร หรือการกำหนดหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ไม่มีการกำหนด

เวลาเรียนและไม่มีรางวัลการศึกษา ดังนั้นการจัดการศึกษาปฐมวัย จึงยังไม่ได้ให้ความสำคัญ และยังไม่มีการจัดชั้นเรียนหรือหลักสูตร เด็กปฐมวัยจึงได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวตาม ประเพณีและวิถีชีวิตของคนในสมัยนั้น ซึ่งพอจะสรุปได้ว่ายังไม่มีการจัดทำหลักสูตรการศึกษา ปฐมวัยในสมัยสุโขทัย

2. การศึกษาปฐมวัยสมัยกรุงศรีอยุธยา

การศึกษาสมัยกรุงศรีอยุธยาในระยะแรกคงมีลักษณะทั่วไปเหมือนดังที่กล่าวมาแล้วในสมัย กรุงสุโขทัย วัดยังคงเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาสำหรับผู้ชาย เพราะราชฎรนิยมพาลูกหลานไป ฝากพระเพื่อเรียนหนังสือ สำหรับเด็กหญิงก็จะสอนให้ทำครัว ทำน้ำพริก ทำขนม มวนบุหรี และ จีบพลู จนกระทั่งถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้มีการเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างชาติ ทำให้การศึกษาในสมัยนี้เจริญขึ้นมาก มีการสอนทั้งภาษาไทย บาลี สันสกฤต ฝรั่งเศส เขมร พม่า มอญ และจีน โดยเฉพาะวิชาภาษาไทย พระโหราธิบดีได้แต่งแบบเรียนภาษาไทยชื่อ จินดามณี ถวายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งได้ใช้เป็นแบบเรียนสืบต่อมาเป็นเวลานานและในสมัยนี้มี มิชชันนารีเข้ามาเผยแพร่ศาสนา พร้อมทั้งสอนหนังสือและวิชาอื่น ๆ ด้วย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2507) การศึกษาในสมัยกรุงศรีอยุธยาจึงมีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

2.1 สถานที่เรียนและผู้สอน

2.1.1 บ้าน เป็นสถานที่เรียนเกี่ยวกับการทำครัว ทำน้ำพริก ทำขนม มวนบุหรีและ จีบพลู ของเด็กหญิง โดยมีคนในครอบครัวเป็นผู้สอน

2.1.2 วัด จะใช้กุฏิพระเป็นสถานที่เรียนของเด็กชาย ครูผู้สอน คือ พระที่รับเด็ก เป็นศิษย์

2.1.3 สำนักราชบัณฑิต เป็นสถานที่เรียนของเจ้านาย มีการสอนวิชาต่าง ๆ โดย ราชบัณฑิตเป็นอาจารย์ผู้สอน

2.1.4 โรงเรียนสามเณรหรือโรงเรียนมิชชันนารี ตั้งขึ้นเพื่อสั่งสอนชาวพื้นเมืองที่ ประสงค์จะเข้ารับ แต่นอกจากการสอนศาสนา ก็ได้สอนหนังสือและวิชาอื่น ๆ ด้วย ผู้สอน คือ บาทหลวง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2507)

2.2 วิชาพื้นฐาน การศึกษาในสมัยกรุงศรีอยุธยา นี้ อาจกล่าวได้ว่า มีการจัดการศึกษา โดยให้ผู้เรียนได้ศึกษาเนื้อหาต่าง ๆ หลากหลาย เช่น ทางด้านภาษามีทั้งภาษาไทยและภาษาอื่น ๆ ด้านกฎหมาย วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและชีวิตประจำวันของคนสมัยนั้น การฝึกทหารด้วยยุทธวิธีแบบใหม่ และในสมัยนี้มีผู้เขียนตำราต่าง ๆ ไว้มาก ตำราเหล่านี้เกี่ยวกับวิชาการทุกประเภท เช่น ไทโรศาสตร์ ดาราศาสตร์ แพทย์ศาสตร์ นิติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เวทมนต์ คาถาอาคม การศาสนา ภาษาศาสตร์ (บาลีสันสกฤตและภาษาต่าง ๆ) การพลศึกษา(การชกมวย ฟันดาบ กระบี่กระบอง) ตำราพิชัยสงคราม สัตวศาสตร์ (ตำราลักษณะช้างและม้า) นาฏศาสตร์ ดนตรี การวาดเขียน (โบราณวัตถุ) การก่อสร้าง การต่อเรือ การครีว การแกะสลัก ฯลฯ (วนิดา สิทธิธรรณฤทธิ์, 2522)

จากการศึกษาประวัติการจัดการศึกษา ในสมัยกรุงศรีอยุธยาจะพบว่าในระยะแรกยังคงมีลักษณะเหมือนการจัดการศึกษาในสมัยกรุงสุโขทัย จนกระทั่งถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์การศึกษาของไทยก็เริ่มเจริญรุ่งเรืองเพิ่มมากขึ้น มีการเรียนในสาขาที่หลากหลายขึ้นเพราะมีการติดต่อกับต่างชาติและรับเอาสรรพวิชาต่าง ๆ เข้ามา มีผู้เขียนตำรับตำราเกี่ยวกับวิชาการทุกประเภทเอาไว้มากมาย แต่อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาในสมัยนี้ก็ยังคงเป็นการจัดการศึกษาแบบไม่มีแบบแผน ไม่มีนโยบายการจัดการศึกษา ไม่มีหลักสูตร ไม่มีการจัดชั้นเรียน และกำหนดระยะเวลาเรียน การเรียนหรือการศึกษาตำรับตำราต่าง ๆ เป็นไปตามความพอใจของผู้เรียนและผู้สอน การจัดการศึกษาจึงยังไม่มีมีการแบ่งระดับหรือสาขาวิชา ดังนั้นการจัดการศึกษาปฐมวัย ในสมัยกรุงศรีอยุธยาจึงยังไม่มีปรากฏให้เห็น จึงยังไม่มีการจัดหลักสูตรในระดับการศึกษาปฐมวัย เช่นเดียวกับยังไม่มีการจัดหลักสูตรการศึกษาในระดับอื่น ๆ

3. การจัดการศึกษาปฐมวัยสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 4)

ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นระยะเวลาที่เหตุการณ์บ้านเมืองไม่สงบเรียบร้อย แต่พระองค์ก็ได้โปรดให้เสาะแสวงหาและรวบรวมตำราต่าง ๆ มาเก็บไว้ที่อารามหลวง เพื่อใช้เล่าเรียนต่อไป ทรงทำนุบำรุงการศึกษาในวัดเช่นเดียวกับสมัยก่อน (วนิดา สิทธิธรรณฤทธิ์, 2522) ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น การศึกษายังคงดำเนินไปเช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือมีวัดเป็นสถานที่ให้ความรู้แก่พลเมืองให้เหมาะแก่ความต้องการของชุมชนวัดและบ้านรับภาระใน

การอบรมสั่งสอนเด็กส่วนรัฐหรือราชสำนักควบคุมตลอดจนให้ความอุปถัมภ์ตามสมควร (กระทรวงศึกษาธิการ, 2507) และเมื่อเข้าสู่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนเนื่องจากทรงเห็นว่าการศึกษาวิชาหนังสือนั้นราษฎรทั่วไปได้อาศัยวัดเป็นที่ศึกษาเล่าเรียนแล้วแต่วิชาชีพอื่น ๆ ยังไม่มีที่จะศึกษาเล่าเรียนกันได้ จึงโปรดให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตผู้เชี่ยวชาญในวิชาแขนงต่าง ๆ ได้จารึกวิทยากรลงในแผ่นศิลา วิชาที่นำมาจารึกไว้ส่วนใหญ่เป็นวิชาชีพชั้นสูงซึ่งแบ่งออกเป็น 3 หมวด คือ หมวดอักษรศาสตร์ หมวดแพทยศาสตร์และหมวดวิชาช่างฝีมือ นอกจากนี้ ยังได้คัดแปลงหนังสือจินดามณีเสียใหม่เพื่อใช้ศึกษาเล่าเรียนให้ง่ายขึ้น หนังสือเรียนดังกล่าวได้แก่ หนังสือประถม ก.กา และหนังสือประถมมาลา หนังสือทั้ง 2 เล่มนี้ใช้เป็นแบบเรียนจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งในรัชสมัยนี้ได้มีการเรียนภาษาอังกฤษเพื่อนำไปใช้ในการเรียนวิชาแพทย์ วิชาเครื่องจักรกลวิชาต่อเรือกำปั่นและวิชาเดินเรือกับพวกหมอสอนศาสนา นอกจากนั้นยังได้มีการพิมพ์หนังสือไทยขึ้นเป็นครั้งแรกด้วยจึงทำให้การศึกษาแพร่หลายไปในหมู่ประชาชนอย่างกว้างขวางขึ้น (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2537)

การจัดการศึกษาสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 4) พอสรุปได้ดังนี้

3.1 สถานที่เรียน ได้แก่ บ้าน วัด สำนักปราชญ์ ราชบัณฑิต และราชสำนัก ส่วนครูผู้สอน ได้แก่ บุคคลในครอบครัว พระ และราชบัณฑิต

3.2 วิชาที่เรียน ได้แก่

3.2.1 อักษรศาสตร์ ได้แก่ การเรียนภาษาไทย และภาษาอื่น ๆ เช่น ภาษาอังกฤษ มีหนังสือแบบเรียน 5 เล่ม เรียงลำดับ คือ ประถม ก.กา สุบินทกุมาร ประถมมาลา ประถมจินดามณี เล่ม 1 ประถมจินดามณี เล่ม 2 และมีหนังสืออ่านประกอบ เช่น เสือโค จันทโครพ อนิรุทธ สมุทรโฆษ เพชรมงกุฎ สังข์ทอง กากิ พระยานันทันต์ สวัสดิรักษา รามเกียรติ์ อีเหนา ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี ฯลฯ หนังสือเหล่านี้ แม้ผู้นิพนธ์มิได้เจตนาที่จะแต่งให้เป็นแบบสอนอ่าน แต่ก็บังเอิญอย่างหนึ่งที่กระตุ้นให้มีคนรักที่จะอ่านหนังสือ (วนิดา สิทธิรัตนฤทธิ, 2522)

3.2.2 วิชาชีพ จะได้แก่ วิชาช่างฝีมือต่าง ๆ เช่น ช่างถม ช่างทอง ช่างพระ ช่างปั้น ช่างเหล็ก ช่างหล่อ และช่างดอกไม้ไฟ ซึ่งทำอาชีพกันเป็นหมู่อย่างเจริญรุ่งเรือง ดังมีหลักฐานที่

ปรากฏเป็นชื่อท้องถิ่นที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ จนถึงปัจจุบัน เช่น ถนนตีทอง บ้านข้างหล่อบ้านปูน บ้านบาตร ฯลฯ ส่วนวิชาแพทย์แผนโบราณและวิชาชีพอื่น ๆ นั้น เรียนกันในวงศ์สกุล และตามท้องถิ่น เป็นการศึกษาในตระกูล เป็นมรดกตกทอดกันมา

การจัดการศึกษาในสมัยกรุงธนบุรีจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 4) ก็ยังคงมีลักษณะคล้าย ๆ กับการจัดการศึกษาในสมัยกรุงสุโขทัยและสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ ยังเป็นการศึกษาชนิดไม่มีแบบแผน ไม่มีโรงเรียนสำหรับเรียนหนังสือโดยเฉพาะ ไม่มีหลักสูตรว่าจะเรียนวิชาใดบ้าง ไม่มีการกำหนดเวลาเรียน และไม่มีการวัดผล การศึกษาการจัดการศึกษาในระดับการศึกษาปฐมวัยก็ยังคงไม่มีการจัดในรูปแบบโรงเรียนหรือสถานรับเลี้ยงเด็กปรากฏให้เห็นแต่อย่างใด จึงพอจะสรุปได้ว่าในสมัยนี้ยังไม่มีการจัดหลักสูตรสำหรับเด็กปฐมวัยเช่นเดียวกับในอดีตที่ผ่านมา

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ในยุคก่อนการปฏิรูปการศึกษา รัฐยังมิได้จัดการศึกษาโดยตรง คือ ไม่มีองค์กรของรัฐที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาจึงไม่มีนโยบายการศึกษาและ/หรือมีการกำหนดหลักสูตรการศึกษาในแต่ละระดับหรือแต่ละสาขาวิชา การจัดการศึกษาจึงเป็นไปตามความสมัครใจของผู้เรียนและผู้สอน สถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาสำหรับประชาชนทั่วไป คือ บ้านและวัด โดยที่การจัดการศึกษาภายในบ้าน ได้แก่ การสอนวิชาหนังสือและการสอนวิชาชีพต่าง ๆ โดยเฉพาะวิชาช่าง และวิชาแพทย์แผนโบราณ ส่วนการจัดการศึกษา ในวัดจะเป็นการสอนหนังสือให้เด็กชายอ่านออกเขียนได้ เพื่อจะได้ศึกษาคัมภีร์ในทางศาสนาขณะบวชเป็นพระได้ สำหรับเจ้านายเชื้อพระวงศ์ จะมีการจัดการศึกษาในพระบรมมหาราชวังโดยมีอาลักษณ์ หรือราชบัณฑิตมาสอน

ในยุคก่อนการปฏิรูปการศึกษา สถาบันที่มีบทบาทสำคัญต่อการจัดการศึกษาปฐมวัย คือ สถาบันครอบครัวหรือบ้าน เพราะครอบครัวจะเป็นผู้อบรมเลี้ยงดูเด็กตามอัธยาศัย การจัดการศึกษาปฐมวัยในยุคนี้ จึงยังคงไม่มีหน่วยงานใดของรัฐรับผิดชอบจัดการศึกษาหรืออบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย กล่าวคือยังไม่มีการจัดตั้งโรงเรียน และสถานรับเลี้ยงเด็กในระดับปฐมวัย จึงพอจะสรุปได้ว่าในยุคก่อนการปฏิรูปการศึกษาของไทยในช่วงสมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 4) ยังไม่ปรากฏมีการสร้างและใช้หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย